

Gruvorna runt Stora Göskens i Torsåker. Detalj ur A Blomberg: Praktiskt geologiska undersökningar inom Gefleborgs län, Stockholm 1895.

GRUVDRIFT I GÄSTRIKLAND

Järnmalmsfyndigheter i landskapet är i huvudsak koncentrerade till Torsåkers socken. Malmbrytningen påbörjades under medeltiden. Det äldsta belägget är från 1374 då kung Albrekt av Mecklenburg gav Torsåkers bergsmän tillstånd att bryta malm ur berget.

I likhet med andra platser i Mellansverige förekommer järnmalmen i Torsåker i småkroppar åtskilda av gråberg, sk. leptitformationer. Fyndigheterna har sin största utbredning runt sjön Stora Göskens. Mängden öde gruvor och skärpningar visar på den omfattning bergsbruket en gång hade i Gästrikland. I området har man också brutit kalk, en viktig

beståndsdel när man skulle smälta malmen i hyttorna.

Tätast ligger gruvhål och gruvlämningar på Storberget mellan Hofors och Torsåker. Malmbrytningen har här pågått från medeltiden fram till 1980.

Flera vandringsstigar genomkorsar området. En brant stig leder besökaren upp till Stillgruvans och Mellangruvans stora dagöppning. Från Storberget har man utsikt mot den moderna betonggruvlaven i Vingesbacke. Gammal och nutida gruvhantering är tydliga i landskapsbilden.

I slutet av 1800-talet blev gruvhanteringen allt effektivare. Vattenkraften kunde bättre utnyttjas genom

I en av Djupgruvans orter finns denna hästvandring bevarad. Foto: Tom Sandstedt 1993.

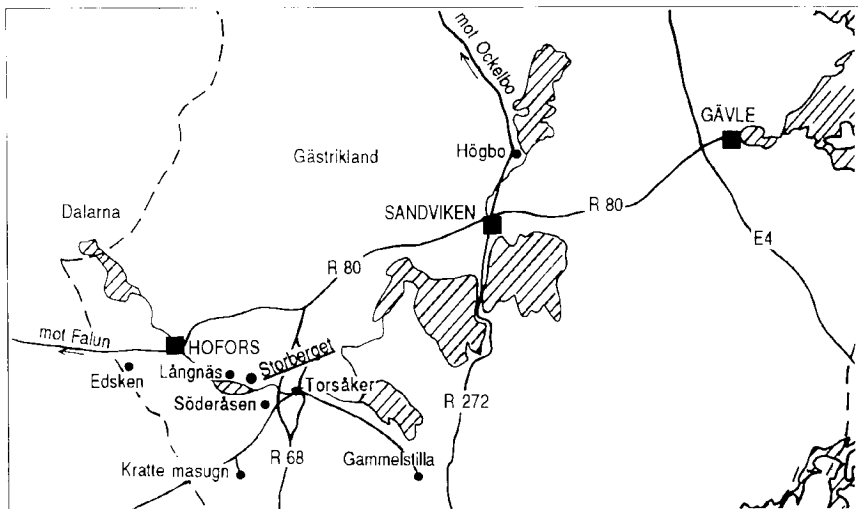
nya kanalsystem och större vattenhjul för driften av stånggångar och linspel. Kanalbyggena genomfördes främst på tre platser, vid Göskegruvan, Nyängsgruvan och vid Tjernäs. Kanalen vid Nyäng användes även för transporter av malm och kalksten till hyttan i Hofors.

Bergsmännen i Torsåker sålde redan på 1880-talet de flesta av sina gruvandelar till bruksägare och järnverksbolag. Stånggångarna ersattes i början av 1900-talet av ångmaskinkraft och elektricitet. Malmbrytningen koncentrerades till de rikare fyndigheterna i Nyäng och Storstreck. Gruvrörelsen övertogs 1916 av SKF, som då hade förvärvat Hofors bruk.

Produktionen vid det nyupptäckta Vingesbackefältet inleddes i början av 1950-talet. Vingesbackegruvan var den rikaste av alla Torsåkersgruvorna. Före nedläggningen 1980 uppgick produktionen årligen till 250.000 ton malm och 80.000 ton slig lämnade anrikningsverket i Långnäs varje år.

STOLLGRUVAN

En av de främsta attraktionerna i gruvområdet är den sk "Stollen" - en horisontell gruvgång, som började anläggas 1781 och som stod klar tio år senare. Den mynnar ut i Stillgruvans dagbrott 45 meter under jord. Arbetet utfördes med

tillmakningsmetoden. Man eldade mot bergsväggen och kunde där efter spetta loss malmstycken. De gamla gruvorna sammanbands med nya orter och kom att kallas Stollgruvan. Under 1800-talet skedde en intensiv brytning fram till 1866 då ett kraftigt ras förstörde uppföringsanordningar och spel. Försök att återuppta produktionen gjordes både 1881 och 1919. En ny utfordringsbana anlades och gruvan elektrifierades. Försöken misslyckades dock och gruvan övergavs helt.

När man idag närmar sig stollgångens mynning känns en isig vind. Inne i berget ligger is och snö året runt. Vandringen in i gruvan bjuder på hisnande upplevelser. Längs de lodräta bergsväggarna i dagbrotten silar dagsljuset ner. Man passerar en transportort med tappningsfickor för malmen och

kommer så småningom fram till en ortsträckning där en hästvandring och ett pumpverk i trä från 1800-talets början är bevarade.

Text: Carl-Magnus Gagge, 1992 rev. 1994.

STORBERGETS GRUVOR

Gruvmiljöer i Torsåkers
bergslag

